

УДК 37.014.54

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА ШКОЛЯРІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Фаловська І.Д., Заєць Н.О., Чміль Т.В.

Луцький педагогічний коледж

У статті проаналізовано актуальні питання економічної освіти учнів закладів загальної середньої освіти на сучасному етапі. Представлені основні аспекти економічного виховання шкільної молоді в умовах сучасної соціально-економічної ситуації України. Акцентується увага на те, що економіка не є сферою докладання зусиль лише фахівців цієї галузі. Вказано, що економічні знання потрібні усім члени суспільства.

Ключові слова: економічна освіта, економічне виховання, економічна культура, школярі, економічна компетентність, шкільний курс економіки.

Постановка проблеми. В сучасних умовах трансформації економічної системи України та необхідності прискорення соціально-економічного розвитку гостро постає проблема забезпечення високого рівня економічної компетентності молодого покоління. Перед школою постало завдання підготовки до соціально-трудової, педагогічної та психологічної адаптації учнів і випускників закладів загальної середньої освіти.

Спостерігаючи за напруженнями сучасного реформування системи освіти в Україні, досить часто виникає запитанням: як держава уявляє перехід до ринкової системи економіки, якщо вона практично нічого не робить для «підготовки» членів суспільства – будівників сучасної економіки. У цьому контексті гостро стоїть питання формування «економічної культури» дітей ще за відсутності досвіду регулювання економічних стосунків, зокрема на етапі шкільного навчання.

У сучасних школах економічна освіта знаходиться на недостатньому рівні вивчення: 35 годин за 12 років навчання, тобто якщо учень за 12 років буде присутній на 10500 уроках, то на економічну освіту держава відводить 0,3% часу. Потім ця людина виходить «творити ринкову економіку», орієнтуватись у ринкових механізмах за допомогою «багажу», який учителі встигли їй дати за 12 років навчання. Якщо ми хочемо мати ринкову економіку в державі, ми повинні вирощувати покоління, здатне до реальної ринкової економіки. Вважаємо, що ставка може бути зроблена на інноваційні реформи, які відбуваються в сучасній українській школі. Ми поділяємо думку О. Мамедова про те, що вивчення основ економічних знань у загальноосвітній школі ґрунтується на основі багаторічного досвіду викладання навчальних курсів економічного спрямування, які впроваджувались в багатьох навчально-виховних закладах освіти практично з часу здобуття Україною незалежності. Проте, лише у 2001-2002 навчальному році предмет «Основи економіки» було включено до інваріантної складової типового навчального плану для загальноосвітніх навчальних закладів. Він є базовою навчальною дисципліною, яку вивчають у 10 класі загальноосвітніх шкіл усіх профілів. В основній школі (5-9 класи), знання з економіки інтегровані у змісті програмного матеріалу з географії, історії, математики, правознавства [6, с. 97].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній теорії та практиці освіти питання економічної підготовки учнів розглядало чимало

педагогів – дослідників, психологів, економістів. До найбільш вагомих робіт слід віднести праці вчених: О. Аксьонова («Методика викладання економіки»); М. Вачевського та В. Мадзігона («Основи економіки»); А. Нісімчука та О. Падалка («Сучасні педагогічні технології»); І. Прокопенка, О. Комишанченка та В. Лозової («Экономическое образование школьников»). Щоправда, слід зауважити на існування наукових розвідок сучасних дослідників, у яких висвітлено аналіз результатів окремих складових економічного виховання учнів різного віку та дослідження щодо трансформації економічного досвіду дитини з теорії в практику. Саме тому одне з центральних місць у реалізації навчально-пізнавального процесу в Новій українській школі займає трансформація знань з однієї галузі наукового пізнання в іншу для того щоб дитина могла будувати своє життя в сучасному економічному світі.

Виділення не вирішених раніше частини загальної проблеми. Економічна освіта в школі необхідна для виховання в учнів економічної культури, для здатності правильно розуміти як відбуваються соціально-економічні процеси та активно брати участь в діяльності суспільства.

Як стверджує К. Байкачова «у процесі навчання в початкових класах школи доцільно починати засвоєння основних понять: власність, виробництво, торгівля, товар, ринок, гроші, ціна та ін. Особливе місце в пізнавальній діяльності слід приділяти формуванню понять, які пов'язані з власністю: «моє», «наше», «загальне», «чуже». Коло економічних понять, які слід засвоювати учневі початкових класів, не має перетворюватись на самоціль, а формувати його економічне мислення та моральні позиції, набуваючи особливого значення в нових умовах господарювання [2, с. 74].

Шкільний курс економіки повинен орієнтуватися не тільки на потреби вищої школи. Основна його мета – економічна, інтелектуальна та правова грамотність учнів, які, в свою чергу, створюють середовище для формування громадянської самосвідомості. Економіка не є сферою докладання зусиль лише професійних економістів. У повсякденному житті в ній беруть участь усі члени суспільства [назва з екрану].

Тому, як стверджує В. Кулішов «інтелект особистості стає не лише формою власності, але й основою для створення і нагромадження добробуту як окремої особистості, так і цілих фірм, компаній, держав і корпорацій, у яких рівень освіти працівників є характерною ознакою нинішнього

етапу прискореної глобалізації та регіоналізації світової економіки. У зв'язку з цим, у процесі економічної підготовки школярів провідної ролі набуває поняття інтелектуалізації праці, в першу чергу – фізичної, а також наукових підходів до організації цього процесу» [5, с. 202]. Проте, школярі мало ознайомлені з основами економічного виховання на сучасному етапі розвитку суспільства. Значну роль у досягненні цієї мети покладено на шкільну економічну освіту в умовах концепції Нової української школи (НУШ).

Метою статті є спроба розкрити основні передумови й обґрунтувати актуальні питання економічної освіти учнів в умовах Нової української школи.

Виклад основного матеріалу. В умовах трансформації економічної системи України та необхідності прискорення соціально-економічного розвитку гостро постає проблема забезпечення високого рівня економічної компетентності молодого покоління. Перед школою постало завдання підготовки до соціально-трудової, педагогічної та психологічної адаптації учнів і випускників навчальних закладів. Таке завдання їй ще не доводилося вирішувати. Колишній досвід підготовки учнів шкіл до трудової діяльності втратив сенс, тому що навчально-виховна робота була спрямована на підготовку випускників до праці в суспільстві з централізованою планованою економікою. В умовах ринкової економіки першочерговою є якість підготовки учнів, формування творчо мислячих людей, здатних до вдосконалення та оновлення своїх трудових умінь і навичок, пошуку неординарних рішень. Практична реалізація цього завдання неможлива за відсутності економічних знань та умінь. Незважаючи на актуальність формування ринкових інститутів, ще більш важливою проблемою для українського суспільства залишається зміна світогляду громадян.

Значну роль у досягненні цієї мети покладено на шкільну економічну освіту. У період економічної кризи і стагнації світової економіки, глобальних змін сучасного українського суспільства, зокрема, перехід на ринкову систему економіки, актуальним стало економічне виховання підростаючого покоління у родині та освітніх установах. Виховання дітей в цьому напрямку передбачає

не тільки формування ділових якостей, таких як підприємливість, розважливість, а й накопичення знань, що стосуються проблем власності, розвитку підприємницької діяльності тощо.

Економічна освіта в школі необхідна для виховання в учнів економічної культури, для здатності правильно розуміти як відбуваються соціально-економічні процеси та активно брати участь в діяльності суспільства. В умовах становлення ринкових відносин, принциповою ознакою є вільна орієнтація і пристосування учнів до економічного механізму регулювання ринку. Сьогодні вже ніхто не сперечається, чи потрібні знання економіки історика, філологу, математику чи фізику. Економічні знання по своїй сутності є універсальними і застосовуються в різних галузях. Кожен з нас у житті виступає і як виробник, і як споживач, і як громадянин.

Сьогодні, а особливо у сучасних умовах слід значити, що велика увага приділяється економічній освіті та вихованню учнів різного шкільного віку, формуванню економічної культури та фінансової грамотності учнів в процесі безперервного економічного навчання, використанню як теоретичної економічної підготовки учнів, так і практичної.

За нашими спостереженнями, економічна освіта – це ділянка науки про економіку, яка фокусується на двох основних темах, які демонструє рис. 1.

Ми поділяємо думку І. Пронікової, яка переконливо доводить, що викладання економіки в школі – «не данина моді, не поточна кон'юнктура, не реакція на збільшення попиту на економічні знання» [9, с. 218]. Вчена стверджує, що «економічна освіта накладає відбиток на загальний світогляд людини, що впливає на його культурний рівень, сприяє виробленню адекватних уявлень про дійсність, яка оточує. Вивчення економіки допомагає школярам отримати більш повне уявлення про формування й розвиток суспільства, дає їм змогу сформуванню цілісної картини навколишнього світу, визначити свою життєву позицію» [9, с. 218]. Нам також імпонує думка дослідниці про те, що «економічна освіта – це засіб для розвитку економічного мислення школяра, що реалізується в формі економічної поведінки людини. Метою сучасного економічного вихован-

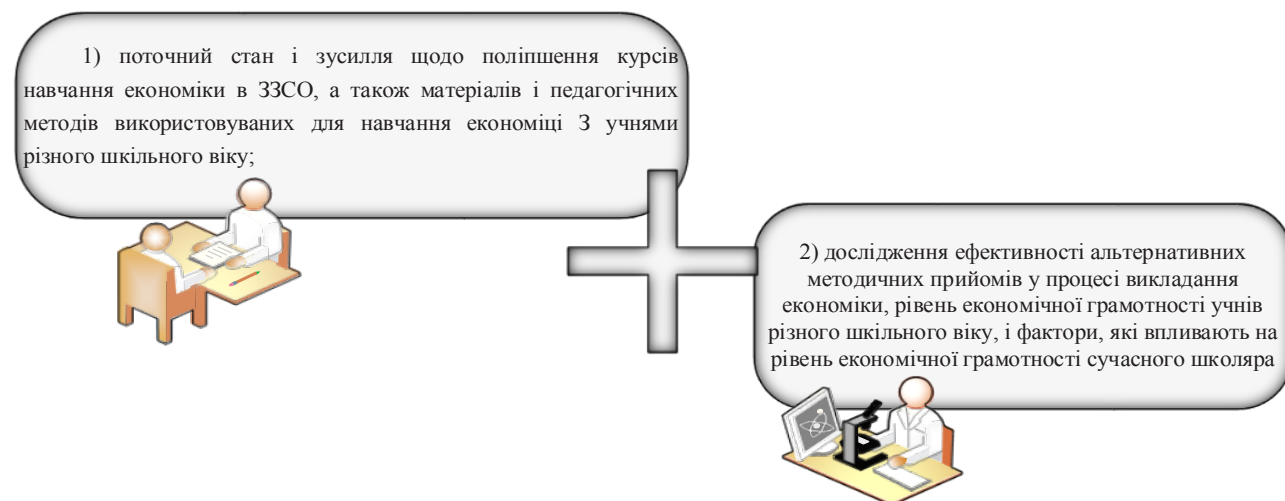

Рис. 1. Економічна освіта в закладах загальної середньої освіти

Джерело: розроблено авторами

ня та освіти (економічного мислення й поведінки) є розвиток підготовки людини до економічного життя. Ми поділяємо думку вченої і виділяємо механізм системи економічної освіти для учнів сучасної школи, що демонструє рис. 2.

Слід зауважити, що в сучасній науковій літературі поняття «економічна освіта» трактується двояко. По-перше, економічна освіта розуміється як «професійна підготовка економістів усіх спеціальностей», по-друге, – як «набір певних економічних знань, якими володіє особистість».

Невипадково дослідники Т. Гільберг, С. Капіруліна та А. Довгань у визначенні поняття «економічна освіта» уточнюють, які саме знання, уміння, навички повинна засвоїти молодь, – знання економічних законів і категорій, ролі праці в суспільстві, знання економічної політики держави, оволодіння вміннями й навичками економічних розрахунків, вироблення вміннь аналізувати економічні процеси і явища, вміння організувати економічну діяльність [8, с. 65]. Це обумовлено тим, що перехід України до ринкових відносин докорінно змінив цілі та завдання економічної освіти молоді та професіоналізації людей, оскільки сучасні умови їх трудової діяльності потребують нових форм економічного мислення та поведінки.

Багатофункціональне значення освіти визначається низкою особливостей, що впливають із специфіки освітніх послуг:

освіта є не тільки соціальним інститутом, що формує певний рівень знань, умінь навичок, а й багатогалузевою системою, перетворюючою як умови господарювання, так і умови суспільної життєдіяльності в цілому;

економічні «ефекти», що досягаються в результаті освітньої діяльності також носять системний характер. Витрати, акумульовані в даній галузі, приносять доходи багатьом суб'єктам господарювання: самій галузі, супутнім галузям, всьому бізнесу в цілому, безпосередньо населенню, а також державі через механізм реалізації функцій з розвитку людського капіталу і вирішення соціальних завдань [назва з екрану].

Відносно сучасним в економічній освіті школярів є поняття «Фінансова грамотність». Серед ініціаторів його впровадження в шкільній освітній процес є ректор університету банківської справи Національного Банку України, доктор економічних наук, професор Т. Смовженко. Дослідник сучасних економічних перетворень розглядає це поняття, як «громадянська та соціальна компетентності учнів на основі засвоєння ними базових фінансових знань та практичних навичок, їх використання у житті, сприяння соціальній адап-

тації учнів в умовах ринкового середовища, що сприяє психічному і соціальному розвитку дитини як особистості і громадянина» [10, с. 5]

Сьогодні педагогічні колективи отримали значно більшу творчу свободу. Освітянам імпонує філософія нового предмета «Фінансова грамотність», оскільки в центрі його змісту – людина та її потреби. Вони зазначають, що фінансова грамотність передбачає розширення особистої свободи людини, яка стає дедалі більш незалежною від держави, сприяє подоланню наслідків горезвісного патерналізму (тобто переконання людей у тому, що держава й уряд за свій рахунок зобов'язані забезпечувати потреби громадян, брати на себе всі турботи про них). Обізнана людина, в тому числі у фінансовій сфері, є надійною цеглинкою у будові громадянського суспільства та його економічно-компетентного населення [назва з екрану]. Тому традиції фундаментальної економічної освіти, так само як і освіти в цілому, побудовані на парадигмі, основою якої є триада «знання – уміння – навички».

Застосування «компетентнісного» підходу, заснованого на розумному поєднанні фундаментальної освіти та практичної підготовки, у сфері економічної освіти допоможе підвищити рівень особистісного, професійного розвитку випускників шкіл та підтримати її високий статус у професійній структурі сучасного суспільства.

Таким чином, сучасні економічні, політичні й соціальні зрушення в суспільстві висувають нові вимоги до шкільної молоді, до її вміння гармонійно співіснувати із суспільством, знати свої права та обов'язки, самостійно обирати свій шлях у житті, вміти правильно приймати рішення в умовах вибору, реалізувати свої здібності.

З огляду на це формування та розвиток молоді є однією з актуальних проблем, що стоять перед педагогічною наукою і практикою.

Економічна освіта накладає відбиток на загальний світогляд людини, що впливає на його культурний рівень, сприяє виробленню адекватних уявлень про дійсність, яка оточує. Вивчення економіки допомагає учням отримати більш повне уявлення про формування й розвиток суспільства, дає їм змогу сформуванню цілісної картини навколишнього світу, визначити свою життєву позицію. Виходячи зі сказаного, необхідно наблизити зміст навчання до змісту життя; спрямувати навчання на пояснення життєвих ситуацій, підготовку компетентної людини. Зміст освіти має бути осучасненим таким чином, щоб випускники могли швидко адаптуватися в самостійному житті, цілеспрямовано використати свій потенціал як для самореалізації в профе-

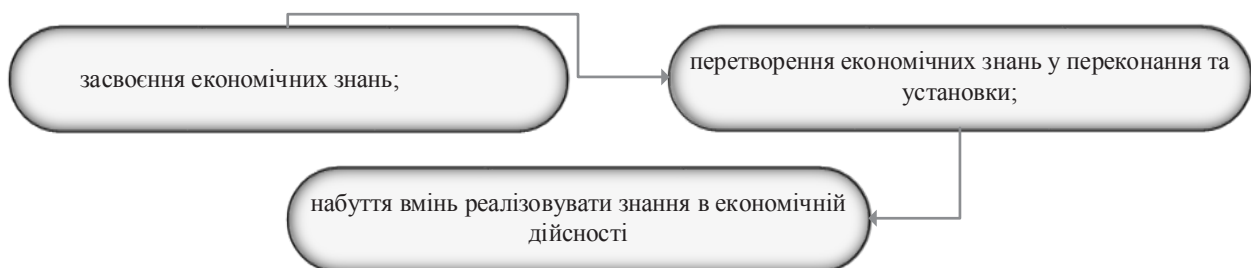

Рис. 2. Механізм системи економічної освіти для учнів сучасної школи

Джерело: розроблено авторами

сійному й особистісному плані, так і в інтересах суспільства, держави.

Висновки і пропозиції. Введення до шкільної програми курсу з основ економічних знань повинно допомогти частково вирішити питання фінансової грамотності школярів. На жаль, у цих програмах акцент зроблено на підготовку учнів до економічних ВНЗ для подальшого професійного навчання. З'явилися державні та приватні школи економічного профілю, підручники з основ економічної теорії перекладені в основному із західної навчальної та методичної літератури. Усе це призвело до перенасичення ринку праці економістами з вищою освітою. Володіючи грамотним еконо-

мічним мисленням, людина сама вибере найбільш раціональну поведінку. Жити в новій економіці, в ринковому середовищі без елементарних знань законів цього середовища просто неможливо.

Шкільний курс економіки повинен орієнтуватися не тільки на потреби вищої школи. Основна його мета – економічна та правова грамотність учнів, які, в свою чергу, створюють середовище для формування громадянської самосвідомості. Економіка не є сферою докладання зусиль лише професійних економістів. У повсякденному житті в ній беруть участь усі члени суспільства. В умовах сучасної ринкової економіки бути економістом зобов'язаний кожен.

Список літератури:

1. Витоки економічної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uchsib.ru/articles/70>.
2. Байкачова К.В. Сучасний стан і проблеми економічної освіти молодших школярів [Електронний ресурс] / К.В. Байкачова // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – 2012. – Вип. 32. – С. 75-79. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2012_32_18/.
3. Дембицька Н. Становлення основ економічної культури школяра в просторі шкільної освіти [Електронний ресурс] / Н. Дембицька // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. – 2015. – Вип. 20(1). – С. 74-82. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpfsp_2015_20\(1\)_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpfsp_2015_20(1)_13).
4. Ковальова К.І., Ковальов В.В. Методика викладання економіки в школі: навч. посіб. / К.І. Ковальова, В.В. Ковальов. – К.: Видавництво Ліра-К, 2012. – 184 с.
5. Кулішов В.С. Основні передумови економічної освіти у школах технологічного профілю навчання [Електронний ресурс] / В.С. Кулішов // Педагогіка вищої та середньої школи. – 2014. – Вип. 43. – С. 196-203. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PVSSH_2014_43_39.
6. Мамедов О.Ю. Современная экономика / О.Ю. Мамедов. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1995. – 608 с.
7. Матвісів Я.Я. Модель розвитку економічної освіти школярів на уроках трудового навчання [Електронний ресурс] / Я.Я. Матвісів // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 13 : Проблеми трудової та професійної підготовки. – 2010. – Вип. 7. – С. 144-150. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_013_2010_7_30.
8. Основи споживчих знань / Гільберг Т.Г., Капіруліна С.Л., Довгань А.І. та ін. – ЄС і ПРООН, 2008.
9. Пронікова І.В. Базові поняття економічної освіти школярів в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ століття) [Електронний ресурс] / І.В. Пронікова // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. – 2018. – Вип. 151(1). – С. 218-221. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2018_151\(1\)_50](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2018_151(1)_50).
10. Фінансова грамотність: навч. посібник для вчителя / за ред. Т.С. Смовженко. Вид 2-ге, випр. і доп. К., 2013. – 435 с.

Фаловська І.Д., Засць Н.О., Чміль Т.В.

Луцький педагогічний коледж

ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ ШКОЛЬНИКОВ В СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНЕ

Аннотация

В статье проанализированы актуальные вопросы экономического образования учащихся средних учебных учреждений на современном этапе. Представлены основные аспекты экономического воспитания учащейся молодежи в условиях современной социально-экономической ситуации Украины. Акцентируется внимание на то, что экономика не является сферой приложения усилий только специалистов этой отрасли. Указано, что экономические знания нужны всем членам общества.

Ключевые слова: экономическое образование, экономическое воспитание, школьники, экономическая компетентность, школьный курс экономики.

Falovska I.D., Zaiets N.O., Chmil T.V.

Lutsk Pedagogical College

ECONOMIC EDUCATION OF PUPILS IN MODERN UKRAINE

Summary

The actual issues of the economic education of students of secondary educational institutions are analyzed in the article. The main aspects of economic education of school youth in terms of modern social and economic situation of Ukraine are presented. The emphasis is placed on the fact that the Economic is not a sphere that involves specialists. The economic knowledge is needed by all members of society.

Keywords: economic education, economic education, pupils, economic competence, school economic course.